die Ich-gebundenheit dankt hij ook weer aan de gemeenschap.

Het is te verstaan, dat hier de vraag opkomt, waar dan toch het begin ligt. Maar de vraag naar het ontstaan van de zonde (dwaling) wordt niet beantwoord.

De verlossing is hier slechts een kwestie van gezond verstand. Adler toont zich hier rationalist; gaat in de richting van de Aufklärung, wel niet ten volle, maar toch stelt hij de mogelijkheid van de zelfverlossing zelfs zonder ingrijpen van de gemeenschap. Maar met hulp van anderen gaat het beter. Die anderen, die de gemeenschap heeft aangewezen zijn dan de ouders, (maar die voeden bijna altijd slecht op); onderwijzers, (die dikwijls ook veel bederven); geestelijken, (van wie eigenlijk heelemaal niets te verwachten is) en artsen, die het zoo ongeveer alleen doen moeten en doen kunnen, indien zij althans aanhangers zijn van de Ind.ps. En Adler slaakt de verzuchting: och, dat ouders, geestelijken en onderwijzers toch eens meewerkten met den dokter (d.w.z. met de Ind.ps.)

De beteekenis van de religieuse verlossing ligt volgens Adler in het doel „die Einigung mit Gott", maar de verlossing die de Ind.ps. geeft komt voort uit een onjuist inzicht; en religie is te vervangen door wetenschap. Bekeering is slechts „ein verständliches Menschenwerk".

Recapitulatie.

1. Van godsdienst in den eigenlijken zin van het woord is bij Adler eigenlijk niet te spreken.

2. Nagegaan kan worden zijn houding tegenover den godsdienst.

3. Die is welwillend, voorzoover de godsdienst overeenkomt met de idee, die hij er zich van gevormd heeft, en overigens sterk afwijzend.

4. Voor wat hij noemt zijn godsdienstige opvattingen, stelt hij zich op het standpunt van de godsdiensthistorische school.

5. God is een idee, naast andere ideeën; ook het hoogste doel. Het eenige wat eigenlijk van dezen God te zeggen is, is dat Hij slechts bestaat om den mensch. Dit is het standpunt van de zoogenaamde Bedürfnistheologie.

6. Adler vertegenwoordigt het anthropocentrisch standpunt. Hij zegt: de menschheid is middelpunt van het wereldgebeuren. De christelijke levens- en wereldbeschouwing is theocentrisch. God is het middelpunt. De mensch is er om God, tot Zijn eer.

7. Een eigenlijk zondebegrip heeft Adler niet. Hij spreekt van dwalingen; schuldgevoel en berouw zijn verkeerd. Dit moet wel leiden tot een groote verslapping van het verantwoordelijkheidsbesef, dat deze school juist zoo naar voren zoekt te brengen.

8. In overeenstemming met zijn opvatting over de zonde, kan van genade in Christus geen sprake zijn. De verlossing, die de Ind.ps. geeft, is weerinschakeling in de gemeenschap.

9. Een verlosser is hier niet noodig; de verlossing wordt bereikt door het gezond verstand.

10. Het eenige ideaal, dat hier wordt nagejaagd, is het heil van de gemeenschap. Wij kunnen, naar onze opvatting, het heil van de gemeenschap nooit zoeken zonder onderworpenheid aan God, die zich in Zijn Woord geopenbaard heeft, en die als eerste en groot gebod geeft: Gij zult God liefhebben boven alles.

Wij hebben ook den naaste slechts lief, om Gods wil, en naar Gods wil.

* * *

Onze taak was na te gaan de ontwikkeling van het godsdienstig leven en de godsdienstige opvoeding volgens de individualpsychologische school.

Wij meenen te hebben aangetoond, dat op hun standpunt geen sprake kan zijn van godsdienstige ontwikkeling en opvoeding, omdat zij het eigenlijke godsdienstige leven eenvoudig ontkennen.

Zij willen „godsdienstig opvoeden" als uitdrukking wel gebruiken als het maar beteekent „opvoeden als gemeenschapswezen en tot heil van de gemeenschap".

Wanneer wij nu vragen of wij, ondanks het afwijzen van hun theorie, toch bruikbare dingen uit hun methode kunnen overnemen, dan antwoorden wij hier: neen. Want juist die dingen, die wij bij de godsdienstige opvoeding vooropstellen: de eer van God, onze verplichting tot gehoorzaamheid aan Hem, zooals Hij zich in Zijn Woord heeft geopenbaard, de verschrikkelijkheid der zonde, die schuld en straf met zich meebrengt, en de verlossing van die zonde, die er is in Jezus Christus, onzen Heiland, verwerpt de Ind.-psychologie.

Onze slotconclusie is, dat wij, wat hun methode meer in het algemeen betreft, daaraan meer zullen hebben dan zijzelf, omdat wij de begrenzing zien; omdat wij de normen hebben om te toetsen; omdat wij weten waar de methode te plaatsen is in het geheel van onze levens- en wereldbeschouwing.

De Ind.ps. wil een heilsleer zijn, maar zij brengt het heil niet; ze belooft verlossing, die ze niet schenken kan.

Beetgum. J. WEGGEMANS

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Bijbel en Natuur.

2de Serie II.

Bodem.

In het vorig artikel werd gesproken van de groote beteekenis van den dauw. Alvorens nu nader in te gaan op de waarde, die de regen had voor Palestina, is het noodig een en ander te zeggen over den bodem van het Heilige Land. Zonder eenige kennis hiervan is het zeer moeilijk, hetgeen over den regen te zeggen valt, te waardeeren.

Reeds vroeger[1]) werd er op gewezen, dat er weinig deelen van den aardbodem zijn, die op zoo kleine oppervlakte zoo'n groote afwisseling vertoonen als Palestina. Dat betreft de oppervlakte, zooals die zich thans aan ons voordoet. Het is echter zeker, dat deze oppervlakte in den loop der eeuwen hier en daar groote veranderingen heeft ondergaan.

„De berghellingen verweeren en de dalen vullen zich, heuvels groeien op uit puin. Bij de Jobsbron ten Z. van Jeruzalem begint de rotsbodem eerst 70 voet onder de tegenwoordige dalhoogte, verder naar boven in het Kedrondal 30 voet. Maar ook heuvels kunnen opgroeien uit puin. Te Tell-el-hesi gaven Engelsche opgravingen aan, dat ongeveer 60 voet van den heuvel gevormd wordt door een dergelijke massa. Acht boven elkaar liggende steden hebben aandeel aan dezen groei. Hierboven nog vijf voet aarde en de oppervlakte bestaat uit velden, waaraan niemand kan zien, wat er onder begraven ligt. Dit geldt voor vele van ouds bewoonde plaatsen. Wij staan boven de steden van David, Omri en Achab, maar de grond, dien h u n voeten betreden hebben, kan meestal slechts door uitgravingen zichtbaar worden gemaakt."[2])

Dergelijke veranderingen hebben ook plaats gevonden in het Jordaandal. Het Jordaandal is een deel van de Syrische slenk, die bij den oorsprong van de Orontes begint en ook de Doode Zee omvat. Dat deze verzakking (of misschien uiteenwijking der oevers) langzaam heeft plaats gehad, blijkt o.m. uit de aardbevingen, die van tijd tot tijd het land deden schudden. Hiervan vinden we iets in den Bijbel en wel in Amos 1:1, waar van een aardbeving wordt gesproken, die blijkbaar zóó hevig is geweest, dat ze als tijdsaanduiding kon gelden voor het nageslacht. Van den schrik, door deze aardbeving gewekt, spreekt ook Zacharia 14:5.[3])

Zoo is in den loop van den tijd de kustlijn op verschillende punten gewijzigd. De zee is hier en daar meer teruggetreden, waardoor rotspunten en klippen, die vroeger geheel onder water lagen, te voorschijn zijn getreden. De havens zijn nu nog moeilijker te bereiken dan vroeger. Aan den anderen kant hebben de groote massa's zand enz., die door de riviertjes naar de kust zijn gebracht, gevoegd bij het zand en de modder, die door de zeestrooming van de monden van den Nijl naar het Oosten zijn gevoerd, hun invloed in tegengestelden zin doen gelden.

Het oude land der Filistijnen, de kustvlakte in het Z. W. van Palestina, heeft ook veranderingen ondergaan. Hier liggen duinenreeksen, die in het Zuiden het breedst en het hoogst zijn. Daarachter ligt een tamelijk golvend heuvelland, waarbinnen kleinere vlakten liggen. In den winter teisteren zandstormen dit gebied, zoodat uitgestrekte vlakten thans door het duinzand bedolven zijn, die vroeger uitstekend vruchtbaar waren. Het oude Gaza ligt geheel onder het duinzand verborgen, terwijl de ruïnen van Askelon reeds onder den zeespiegel liggen. De vroegere vruchtbaarheid blijkt uit den vruchtbaren bodem, die zich onder het zand bevindt. Ook uit de geschiedenis van Simson wordt dit voldoende duidelijk. Toen waren er vele goed bebouwde gedeelten in de vlakte. De door Simson gestichte brand tast niet alleen de op het land staande rijpe tarwe aan, maar ook de korenhoopen, zelfs de wijngaarden en de olijfboomen. (Richt. 15:5)

* * *

In het algemeen kan gezegd worden, dat de bodem van Palestina voor een belangrijk deel uit kalkgesteenten bestaat. Dit geldt in het bijzonder voor het bergland ten Westen en ten Oosten van den Jordaan. Hier vindt men tot op groote diepte de kalk- en marmersoorten van het Turoon en Cenomaan in zijn verschillende formaties, alle bestaande uit koolzure kalk, soms met een belangrijk gehalte aan koolzure magnesia. Het zijn lagen, die van groote waarde zijn als leveranciers van bouwsteen. Bij verweering geven deze lagen een roodbruine, voor cultuur geschikte aarde. Oorspronkelijk lag hier nog overal een zachtere laag overheen — Senoon —, die behalve uit vuursteen, uit verschillende soorten kalk, krijt en gips en ook uit leem bestond. Ten Westen van den Jordaan is deze laag grootendeels verdwenen, in het bergland ten Oosten van den Jordaan is daar nog veel meer van te zien. Deze laag geeft, al naar de samenstelling, bij verweering een meer grauwe of meer heldergekleurde aarde, die echter in vruchtbaarheid bij de zooeven genoemde roodbruine aarde verre ten achter staat.

Als typisch verschijnsel voor deze Senoon-kalk- en leemlagen is nog te vermelden, dat er overheen nog een meestal witachtige kalkkorst ligt, met aan de oppervlakte een dunne kiezellaag. Deze kalkkorst wordt naar beneden steeds zachter om tenslotte in mergel over te gaan. De beteekenis van deze laag is, dat zij bescherming geeft aan de daaronder verzamelde vochtigheid. Daardoor groeien er op zulk een bodem bosschen — voorzooverre Palestina die tenminste nog heeft — en kan men daar ook boomen in cultuur nemen. Dit is te meer van belang, omdat een zoodanige bodem alle vereischten om voor akkergrond te dienen ten eenenmale mist.[4])

Het Noordelijk deel van het Oost-Jordaanland vertoont een ander karakter en datzelfde geldt voor het Noordoostelijk deel van het West-Jordaanland, dus zoowel voor Basan als voor Galilea. Hier is de kalkbodem op tal van plaatsen door vulkanische uitbarstingen doorbroken en vindt men basalt- en lava-lagen. Deze geven bij verweering een buitengewoon vruchtbaren bodem.

Het bergland van Galilea vertoont een rijke afwisseling van bergruggen en ingezonken vlakten. De bergruggen bestaan voor een belangrijk deel uit basalt en vulkanische gesteenten — alleen de Tabor is een kalkberg — en de dalen zijn voor een goed deel verweerde lava. Hieruit volgt al dadelijk, dat Galilea een veel vruchtbaarder gebied is dan de Zuidelijker deelen van het West-Jordaanland. De bevestiging hiervan vinden we in Hand. 12:20, waar de Phoeniciërs een oorlog weten te vermijden, „omdat hun land gespijzigd werd van des konings land". De Vlakte van Jizreël is een der korenschuren van Palestina, op tal van plaatsen vindt men bosschen van eiken, Johannisbroodboomen en naaldboomen, terwijl de heuvels vaak tot aan den top met akkers bedekt zijn. De berg Tabor rijst als een schoon gevormde kegel uit de vlakte op. De hellingen zijn begroeid met verschillende eikensoorten. Het zoo gevormde bosch is rijk aan wild, zoowel aan vogels als aan knaagdieren.

Onder Basan verstaat men het land ten Noorden van den Jarmoek. Oorspronkelijk werd dit als weidegrond gebruikt. Daarom kwam de halve stam van Manasse tot Mozes om Basan als zijn erfdeel te mogen ontvangen, daar zij veel vee hadden. (Num. 32:1—4).

In Basan kan men allereerst onderscheiden D s j o l a n, de hoogvlakte ten Oosten van het Meer van Tiberias. Het midden en noorden dat tot 1100 m oploopt, is ruw en wild, bedekt met lava en basalt. In het voorjaar groeit er overvloedig gras, terwijl verweerde plekken bebouwd worden. Het zuidelijk deel is minder steenachtig. De lava is hier tot een vruchtbare roode aarde geworden, die geheel bebouwd wordt en rijke oogsten aan tarwe en gerst leveren. Bosschen vindt men hier nu niet meer. Dit waarschijnlijk in verband met het vrij koude winterweer, waarbij veel hout verbrand wordt.

Wanneer de Schrift spreekt van de „weiden van Basan" (Jer. 50:19, Micha 7:14), van de „sterke stieren van Basan" (Ps. 22:13) en van het gemeste vee uit Basan (Ezech. 27:6), dan moet vooral aan dit deel van Basan, aan den Dsjolan, gedacht worden. Ook thans voorziet Dsjolan geheel Palestina en het land er om heen tot Damaskus toe van trekvee.

Ten Oosten van den Dsjolan ligt de H a u r a n v l a k t e, nu En-Noekra geheeten. Dit is in bijzonder het boven reeds aangeduide tarwegebied. De roodbruine, verweerde lava is buitengewoon vruchtbaar en de tarwe van Hauran heeft een zeer goeden naam. De vlakten worden onderbroken door groote, zware basaltgevaarten, die een somber aanzien geven. Overal zijn sporen aanwezig van vroegere rijke bosschen. Zooals uit de Schrift blijkt, zijn het vooral eiken geweest, die in groot aantal daar groeiden. Thans vindt men ze alleen maar meer op de bergen. De „eiken van Basan" (Jes. 2:13, Zach. 11:2) werden zelfs naar Tyrus vervoerd om daar dienst te doen bij den scheepsbouw van de Phoeniciërs. (Ezech. 27 vs 6).

* * *

Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijke, in hoofdzaak kalkachtige bodem in het algemeen weinig geschikt is om het regenwater, dat er op valt, in de bovenste lagen te bewaren, zoodat de boomen en planten er naar behoefte van kunnen profiteeren. Daar, waar niet op een of andere wijze het water bewaard wordt, zullen dan ook woeste plaatsen ontstaan, die zeer weinig plantengroei hebben.

Toch heeft 't regenwater op den bodem grooten invloed, zooals in het volgend artikel zal blijken.

F. J. BRUIJEL.

1) „Over de Hyssop" — „De Reformatie", 13 Juli '34.
2) G. Dalman. „Einst und jetzt in Palästina". P. J. B. VI (1910).
3) Dr C. van Gelderen. Het Boek Amos, blz. 3 v.v.
4) G. Dalman. Arbeit und Sitte in Palästina. II, blz. 1 v.v.